ئەمریکا و ئەنفال

نووسینی: سەمانسا پاوەر
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: بەختیار کەریم

بەشی چوادەیەم

"پاش خوێندنەوەی ڕاپۆرتەکانی گالبریس و ڤان هۆلێن و چاوپێکەوتنەکانیان لەگەڵ پەنابەرەکاندا، پێڵ ئارامی نەما لەگەڵ ئەوانەدا کە داوای بەڵگەی فیزیکییان دەکرد لەسەر گازبارانەکان. سێناتۆر پێڵ ئاماژەی بە هەنگە مردووەکاندا، بەڵام کاتێک ڕۆژنامەنووسەکان هەر پێیان دادەگرت، پێڵ بە وەڵامەکەی سرِی کردن: "تەرمی کوژراویان نەهێناوەتەوە، ئەگەر ئەوەیە پرسیارەکەت."

سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

بەراورد و نوێنەرایەتی

گالبریس بێ پاڵپشت نەبوو. هەروەک لە کەمبۆدیا، زۆرترین بەرپرسە ڕەخنەگرەکان ئەوانە بوون کە لە (کۆنگرێس)ن و پێویست ناکات هەمان ڕێچکەی حکومەت بگرن. ئەوانیش وێنەکانی هۆلۆکۆستیان یاد دەهێنایەوە. کاتێک سێناتۆر پێڵ، سەرۆکی کۆمیتەی پەیوەندییە دەرەکییەکانی سێنات، یاسای سزاکانی سەر عێراقی ناساند، گووتی:

> بۆ جاری دووەم لەم سەدەیەدا دیکتاتۆرێکی دڕندە گازی بکوژ بەکاردەهێنێت بۆ لەناوبردنی کەمایەتییەکی ئیتنیکی ناسراو...هیچ گومانێک نییە کە ڕژێمی عێراقی سەدام حوسەین مەبەستیەتی کە ئەم کەمپیەینە دوا ڕێگەچارە بێت بۆ کێشەی کورد. لەکاتێکدا گەلێک گازباران دەکرێت، زۆربەی جیهان بێدەنگە...بەڵام بێدەنگیی تێوەگلانە. نیو سەدە بەر لە ئێستا جیهان بێدەنگ بوو کاتێک هیتلەر دەستی کرد بە کەمپینەکەی بەمەبەستی لەناوبردنی جولەکەکانی ئەوروپا. ئێمە ناتوانین جارێکی دیکە لەبەرامبەر جینۆسایدا بێدەنگ بین.

بەراوردەکە بە هەڵبژاردەکەی سەدام بۆ بەکارهێنانی چەکێکی بکوژ زۆر شیاوتر دەرکەوت. ڕۆژی دوایی پێڵ سەرنجیدا کە ئەگەرچی یاسای سزاکان زیان بە هەندێک بازرگانیی ئەمریکی دەگەیەنێت، بەڵام پێویستە ئەمریکییەکان ئامادەبن بۆ قوربانیدان لەپێناو "کێشە مۆراڵییەکاندا کە گەورەترین کاریگەرییان هەیە."

> بۆ ئەوەی کاری دروست بکرێت، خەڵکی ئەمریکا لە ڕابردوودا ئامادەبوون کە باجەکەی بدەن. پاش هۆڵۆکۆست، کە جولەکەکانی ئەورووپا لەناوبران، جیهان وتی "هەرگیز جارێکی تر نا". جێگەی خەمە، کە جارێکی تر لە کوردستانی عێراق ڕوودەدات. پێویستە هەرچیمان لە تواناداد هەیە بیکەین تا دیکتاتۆری عێراقی بزانێت کە ئەمریکا بێدەنگ دانانیشێت کاتێک ئەوان کوشتاری کوردەکان دەکەن. ئەم یاسایە ئەو پەیامە دەنێرێت.

پاش خوێندنەوەی ڕاپۆرتەکانی گاڵبرێس و ڤان هۆڵێن و چاوپێکەوتنەکانیان لەگەڵ پەنابەرەکاندا، پێڵ ئارامی نەما لەگەڵ ئەوانەدا کە داوای بەڵگەی فیزیکییان دەکرد لەسەر گازبارانەکان. پێڵ ئاماژەی بە هەنگە مردووەکاندا، بەڵام کاتێک ڕۆژنامەنووسەکان هەر پێیان دادەگرت، پێڵ بە وەڵامەکەی سرِی کردن: "تەرمی کوژراویان نەهێناوەتەوە، ئەگەر ئەوەیە پرسیارەکەت."

لە ئەنجومەنی نوێنەران، نوێنەر جەیمس بیلبەری، ئەو ئارگومێنتەی ڕەتکردەوە کە لەبەرئەوەی هاوپەیمانەکانی ئەمریکا ئامادەنین سزای سەدام بدەن، ئەمریکاش پێویست نییە سزای بدات. بەدەنگی بەرز پرسیاری دەکرد، کە ئایا هاوکارەکانی ڕێگەیان بە هیتلەر دەدا بەردەوام بێت تەنها لەبەرئەوەی دەوڵەتانی تر ڕووبەڕووی نەدەبوونەوە. "ئایا ئێمە پیشانی منداڵەکانمان و نەوەکانیان دەدەین کە بێکردار دانیشتین لەکاتێکدا کۆی ڕەچەڵەکێک لەناوبران؟"

بەشیوەیەکی سروشتی یاساکە پاڵپشتی سێناتۆر پرۆکسیمایەریشی دەستبەرکرد، کە داوای لە هاوکارانی کرد کە کردار بکەن لەجیاتی "گەلێکی لەیادکراو" کە "زۆر کەم یان هیچ نوێنەرایەتییەکیان لە خۆرئاوا نییە،" پرۆکسیمایەر ئاماژەی بۆ دووفاقیی سیاسەتی ئەمریکا و گرنگی هەڵویست وەرگرتن لەسەر جینۆساید لەهەر کوێ ڕوویدات کرد:

> جەنابی سەرۆک، ئەگەر نیکاراگوا چەکی کیمیایی لەدژی دانیشتوانەکەی یان دەوڵەتە دراوسێکانی بەکاربهێنێت، هاواری جەماوەر، سیاسەتمەداران و حکومەتەکەی خۆمان هەموو هەواڵەکانی دیکە دەکەن بەژێرەوە. سەرۆک کۆمار باسی ئەو بەربەریەتە دەکات هەروەک چۆن وەزیری دەرەوە و بێگومان وەزارەتی بەرگریش بێدەنگ نابن. ئەوکاتە ئێمە دەرگای نەتەوە یەکگرتوەکان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیی دەکوتین. پێویستە چاوەڕوانی لەمە کەمترمان نەبێت، کاتێک جینۆساید لە دژی گەلێکی دوورەدەست ئەنجام دەدرێت، کە کەم پێیان ئاشناین و کاریگەری لەسەر ژیانی ڕۆژانەمان نابێت، بەڵام وەکی تر قوربانی بەکارهێنانی نامرۆڤانەی چەکی کیمیایین.

ڕۆژنامەنووس و سەرنووسەرەکان لەگەڵ ئەم سێناتۆرە تووڕانەدا هاوکاریان دەستپێکرد. کورد لەو چاند ساڵەی ڕابوردوودا چەند دۆستێکی ناسراوی لە ڕاگەیاندنەکاندا بەدەستهێنابوو. ولیام سەفایەر لە نیویۆرک تایمز و جیم هۆگلاند لە واشنگتۆن پۆست، هەمان ئەو ڕۆڵەیان بینی کە جاک ئەندەرسۆن و لێز وایتن بینیان بۆ دەرخستنی تاوانەکانی خەمری ڕوژ. سەفایەر ئەمریکای شەرمەزارکرد بۆ بێباکییەکەی. لە 5ی 9ی 1988دا سەفایەر بە تووڕەیی نووسیبووی: "نموونەیەکی کلاسیکی جینۆساید درێژەی هەیە، جیهانیش باکی بە هیچ نییە." لە ڕەخنە توندەکەیدا بە تایبەتی پەنجەی بۆ ڕۆژنامەنووسانی تەلەڤزیۆن ڕاکێشابوو، چونکە دەیزانی کاریگەرییان چەند زۆرە لە وروژاندن و ئاراستەکردنی ڕای گشتیی ئەمریکیدا و پاڵپشتیکردنی کاردانەوەی ئەمریکا لەدژی عێراق. ئەگەرچی 60.000 پەنابەری کورد لە چادر و لەسەر سنووری تورکیا کۆببوونەوە، هەورەها وەک سەفایەر نووسیبووی پێدەچێت "کوشتارەکانی سەدام هێشتا نەگەیشتبنە هەمان

ئاستی کوشتارەکانی پۆڵ پۆت" بەڵام میدیا هێشتا نادیارە. فیلمسازەکان "کەمپەینی جینۆسایدیان لە دژی گەلێکی دیارکیراو" پشتگوێ دەخست "کە بەدرێژایی مێژووی مۆدێرن بێ دۆست بووە و هێشتا لە بازرگانیی بڵاوکردنەوە نازانێت." سەفایەر پێی لەسەر ئەوە داگرت کە ڕێگەنەبوون هیچ بیانوویەک نییە بۆ پشتگوێخستنی هەواڵەکان. بێگومان دروست نووسیبووی: "تواناکانی کامێرای ڕەنگاوڕەنگ بۆ گەیاندنی وێنەی تاوانە بەرفراوانەکان، بەرپرسیارێتییەک دەخاتە ئەستۆی ڕاگەیاندنەکان کە وێنەی کوشتارەکان دەستبخەن، یان ڕاستەوخۆ چیرۆکی پەنابەرەکان بگەیەنن." سەفایەر ڕاشکاو بوو: پێویستە ئەمریکا بەڵگەی زیاتر لە پەنابەرەکانەوە کۆبکاتەوە، لێکۆڵینەوەیەکی ئەنجومەنی ئاسایش دەستپێبکات، هەڕەشەی کێشانەوەی کەشتیە ئەمریکیەکان لە کەنداوی فارس بکات، هەروەها ئەگەر هەموو ئەمانە شکستیان خوارد، "موشەکی دژە فڕۆکە بدات بە سەرکردەی یاخیبووەکان، مەسعود بارزانی، تا لە چیاکان ئەو فڕۆکانە بخەنە خوارەوە کە کیمیابارانەکە دەکەن." دەستەی نووسەرانی نیویۆرک تایمز لەگەڵ سەفایەردا کۆک بوون و وتیان: کە "نەک بەتەنها بۆن بەڵکو بۆگەنی جینۆساید" لە خاکی کوردانەوە دێت، هەروەها "سەروەریی نابێت شەرعیەت بدات بە جینۆساید....بێدەنگیی بەسە."

وتارەکەی 8ی 9ی 1988ی هۆگلاند لە واشنگتۆن پۆست بەناونیشانی "هیچ هەڵە مەکە - ئەمە جینۆسایدە". هۆگلاند سەرنجی ئەوەی دابوو کە "جینۆسایدی عێراقی هەمان شێوازی ڕێکخراوەیی جینۆسایدەکانی هیتلەر و پۆڵ پۆتی نییە،" بەڵام داوای لە ئەمریکا کرد کە واز لە پاشەکشێ بهێنێت لە "ناونانی جینۆسایدی عێراق بە وشەی ترسناک." خۆشاردنەوەی وەزارەتی دەرەوە لە پشت "دەربڕینی نیگەرانییەوە" بۆ بەغداد هیچ دڵنەوایی کوردەکان ناداتەوە، کە وەک هۆگلاند نووسیبووی، دەتەقێنرێنەوە، بە بیلدۆزەر لەناودەبرێن و گازباران دەکرێن بۆ لەبیرچوونەوە. لە وتارێکی دواتردا هۆگلاند لەگەڵ تیمای هۆلۆکۆستدا بەردەوام بوو. هێرشەکانی سەدام بۆ سەر کورد بریتییە لە "ترسناکترین دۆزی گازباران لەپاش کەمپەکانی مەرگی نازییەکانەوە." گەڕانی ناکۆتای بەڕێوەبەرێتی ڕیگان بەدوای "بەڵگە"دا، ئەو گەڵا هەنجیرەی[1] بە بەڕێوەبەرێتییەکە دەبەخشی بۆ هیچ نەکردن. هۆگلاند نووسیبووی کە "ڕاپۆرتەکان دەربارەی گازبارانی فروانی جولەکەکان بەردەوام بەبیانوی نەبوونی 'بەڵگە' ڕەتدەکرانەوە. ئەوانەی کە نەیاندەویست بزانن یان کردار بکەن، هەمیشە بیانوی نەبوونی بەڵگەیان لەکاتی پێویستدا بەکاردەهێنا." دەستەی نووسەرانی واشنگتۆن پۆست شوێنپێی هۆگلاندیان هەڵگرت: واشنگتۆن پۆست نووسیبووی "لە جیهانێکدا کە زۆر شت بێدەنگ کراوە، ڕۆشنە ئەگەر گازباران وەک سنووربەزاندن نەبینرێت، ئەوا هیچ سنوورێک بوونی نییە."

گالبرێس لەو ماوەیەدا پەیوەندی بەردەوامی بە هۆگلاند و سەفایەر هەبوو، چونکە دەیزانی کە تەنها یەک سەروتار لەلای یاسادانەران گرنگترە لە ڕاپۆرتی کۆی کۆمیتەیەک.

گالبرێسیش هەر کاتێک بشیایە ئاماژەی بە هۆلۆکۆست دەدا. ڕاپۆرتی سەردانەکەی ناونا "دوا ڕێگەچارەی عێراق". بەڵام جێراڵد کریستیانسەن، سەرپەرشتیاری کارمەندانی کۆمیتەی پەیوەندییە دەرەکییەکانی سینات، هەوڵی دەدا لەو تەنگژەیە دووربکەوێتەوە کە گالبرێس هەوڵی وروژاندنی دەدا و پێی لەسەر گۆڕینی ناوی ڕاپۆرتەکە داگرت بۆ "دوا شاڵاوی عێراق". کریستیانسەن پێیوابوو کە بەراورد لەگەڵ هۆلۆکۆستدا هەندێک ئەندامی ئەنجومەنی نوێنەران دەتۆرێنێت و ئەوانەش کە پشتگریی یاساکە دەکەن پێویستیان بە ئاماژەی ئەوها ئاشکرا نییە. ڕای وابوو کە کۆبەندی گاز، پەشۆکان، پەنابەر و وێرانکاری بەسە بۆ وروژاندنی ئەو لێکچوونە.

---

[1] مێتافۆری "گەڵا هەنجیر" بەو شتانە دەگوترێت کە کەسێک بۆ شاردنەوەی شتێکی دیکە بەکاریان دەهێنێت. ئەمەش لە هونەری شێوەکاری کلاسیکدا زۆر جوان نمایش کراوە، کاتێک عەورەتی ژن و پیاوە ڕووتەکانی نێو تابلۆکان بە تەنها گەڵا هەنجیرێک داپۆشراوە.

ماوێتی

مافی کۆپیکردنی ئەم بەرهەمە بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان و وەرگێڕ پارێزراوە. بۆ پەیوەندیی:

ماڵپەڕی دەنگەکان:
dangakan@yahoo.ca
goran@dengekan.com

وەرگێڕ:
bakhtyarkarim@hotmail.com